

**MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)**
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

13
quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2017 · N.13 · ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

A
Pau Verrié
Alberto López Mullor
In Memoriam

Editor:
Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:
Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:
Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:
Vanessa Triay

Consell de redacció:
Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:
Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

**Altres avaluadors
2012-2017:**
Carmen Aranegui Gascó
José Beltrán Fortes
Gian Pietro Brogiolo
Francesc Burjachs
Claudio Capelli
Carlo Ebanista
Albert García Espuche
Carmen Guiral Pelegrín
Sonia Gutiérrez Lloret

Alberto León Muñoz
Assumpció Malgosa
i Morera
Pedro Mateos Cruz
Josep Maria Nolla Brufau
Lauro Olmo Enciso
Josep Maria Palet Martínez
Antonio Pizzo
Juan Antonio Quirós
Castillo
Santiago Riera Mora
Jacques Thiriot
Josep Maria Vila
Carabassa

Control gràfic:
Emili Revilla

Disseny gràfic:
PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:
Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:
Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:
Battista Agnese, 1544.
Biblioteca Nacional de
España, Fondo Res. 176
(4-5).

Imatges contracoberta:
Emili Revilla

ISSN
1699-793X

Dipòsit legal
B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**
Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2017·NÚM.13·ISSN 1699-793X
184 PÀGINES · BARCELONA

**Ajuntament
de Barcelona**

8-9	IN MEMORIAM EN RECORD DE PAU VERRIÉ, HISTORIADOR I ARQUEÒLEG ANNA M. ADROER ALBERTO LÓPEZ MULLOR JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO
12	DE LA MEDITERRÀNIA A L'ATLÀNTIC, VIA BORDIGHERA. A TALL DE PRESENTACIÓ JOAN ROCA I ALBERT
13	EDITORIAL JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO
16-67	LA CERÀMICA SOTA LA LUPA CERÀMICA, TECNOLOGIA I TRANSFERÈNCIES. ELS CENTRES PRODUCTORS DEL PROJECTE <i>TECNOLONIAL</i> MARISOL MADRID I FERNÁNDEZ I CRISTINA FERNÁNDEZ DE MARCOS GARCÍA I CRISTINA P. BARRACHINA I JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I SERGIO ESCRIBANO-RUIZ I JAVIER G. IÑÁÑEZ I SAMANTHA G. FERRER I ROBERTA DI FEBO I FERNANDO DE AMORES CARREDANO I JAUME BUXEDA I GARRIGÓS
70-89	NOTES I ESTUDIS L'ASSENTAMENT DE LA PLAÇA DE LA GARDUNYA A INICIS DEL II MIL·LENNI: NOVES DADES SOBRE LES OCUPACIONS DE L'EDAT DEL BRONZE INICIAL AL PLA DE BARCELONA ALBERT VELASCO ARTIGURES I NOEMÍ TERRATS JIMÉNEZ I ANNA GÓMEZ BACH I MIQUEL MOLIST MONTAÑA
90-111	NUEVOS DATOS SOBRE LAS PINTURAS DEL AULA O SALA DE RECEPCIÓN DEL OBISPO DEL PRIMER GRUPO EPISCOPALDE BARCELONA, SIGLOS V-VI CARMEN GUIRAL PELEGRÍN I JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I LÍDIA FONT I PAGÈS
112-135	LOS CONTACTOS COMERCIALES EN BARCELONA A TRAVÉS DE LA CERÁMICA: ORIENTE (SIRIA, EGIPTO E IRÁN) Y EL NORTE DE ÁFRICA, SIGLOS XIII-XV JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I NÚRIA MIRÓ I ALAIX
138-139	NOTICIARI PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA
140-141	PRIMERS PAGESOS/BCN. LA GRAN INNOVACIÓ 7.500 ANYS
142-144	<i>FICTA VITRO LAPIS</i> : LAS IMITACIONES DE PIEDRAS EN VIDRIO EN LA HISPANIA ROMANA
145-146	SOCIAL AND CULTURAL DETERMINANTS OF COMMUNITY WELFARE IN THE WESTERN ROMAN EMPIRE: ANALYSIS AND INTERPRETATION OF VITAMIN D DEFICIENCY
147-148	ARCHAEOLOGICAL AUTOMATIC INTERPRETATION AND DOCUMENTATION OF CERAMICS — ARCHAIDE (693548). AVENÇOS DE LA PRIMERA ANUALITAT
149-151	FRANCISCA PALLARÉS I LA BARCELONA ROMANA. EN RECONeixEMENT D'UNA TRAJECTÒRIA
153-155	BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA
157-160	TEXTOS EN CATALÀ. SÍNTESI
161-163	TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTEISIS
165-169	ENGLISH TEXT. SUMMARY
171-175	TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ
177-181	NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTICIARI

El desè aniversari del “Projecte Prehistòria al pla de Barcelona”, realitzat entre el Museu d’Història de Barcelona i el grup de recerca SAPPO del Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona, ha permès seguir realitzant treballs de la recerca en arqueologia prehistòrica sobre les ocupacions prehistòriques al Pla de Barcelona. Aquest aniversari coincideix, a més, amb la celebració d’una exposició temporal “*Primers Pagesos/BCN. La gran innovació 7.500 anys*” que ha organitzat el MUHBA, i que en certa manera és una de les cristallitzacions tan pel que fa a la investigació com a la visualització de la tasca efectuada durant tots aquests anys.

El projecte de recerca ha prosseguit els treballs arqueològics i arqueomètrics per ampliar i avançar en l’estudi i coneixement de les ocupacions prehistòriques que s’han documentat en els darrers anys en el subsòl de la ciutat de Barcelona. En els treballs i estudis desenvolupats durant 2016-2017, s’ha continuat amb l’estudi de les dades arqueològiques, sobretot amb anàlisi sobre les estructures i sobre la cronologia dels assentaments. Cal indicar a més que s’ha col·laborat amb el Servei d’Arqueologia de l’Ajuntament de Barcelona en l’estudi específic de les restes arqueològiques d’algunes intervencions (Hipogeu de la Sagrera i assentament de la plaça de la Gardunya), que han contribuït al coneixement dels grans assentaments d’època prehistòrica a Barcelona. Estudis com el realitzat per Mònica Oliva, en el marc de la seva tesi doctoral defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona el 2016 sobre l’aprofitament i transformació de matèries primeres per a l’elaboració d’ornaments durant la prehistòria recent.

TREBALLS 2016- 2017

Al llarg del curs 2016-2017, les tasques s’han organitzat entorn diverses línies d’anàlisi i de recerca:

En primer lloc, en la caracterització i l’estudi de les estructures arqueològiques descobertes en els assentaments prehistòrics de Barcelona. En un treball col·lectiu en el qual a més de l’equip de la UAB i han participat els directors de les intervencions arqueològiques i on s’ha efectuat una revisió de totes les estructures excavades descobertes en els assentaments amb estructures del període neolític a Barcelona i en particular del neolític antic. És considera un treball inèdit i bàsic, donat que com hem posat sovint en evidència es tracta d’un conjunt nombrós (n=160 sense comptar les sepultures ni els forats de pal o d’elements de sustentació). A més, la seva varietat morfològica i la distribució en espai i temps permet definir o aproximar-se a la formació dels poblats o d’instal·lacions d’hàbitat. Estructures, espai i temps són els elements que permeten una aproximació a la naturalesa d’aquest testimoni del passat i que té una síntesi en la revista *Quaternary International* (veure publicacions).

En aquesta mateixa línia de recerca, destaca l’estudi específic sobre les estructures de combustió efectuat per Joaquín Fernández en el marc de la seva tesi doctoral defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona el 2016. Dins de la revisió exhaustiva de fogars, forns i altres testimonis de combustió del nord-est peninsular destaca l’anàlisi aprofundit de l’estructura de combustió de grans dimensions Reina Amalia 38-38bis, datada del Neolític antic Postcardial. Remarca que és un dels darrers descobriments efectuats al Barri del Raval i que constitueix una estructura de combustió excavada, caracteritzada sobretot per la seva grans dimensions i per un procediment de combustió peculiar, en el qual el combustible, ubicat en la part inferior de la cubeta, es conserva sense haver esgotat la seva combustió (fig. 1). És una estructura complexa descoberta entre dos sondeigs (sondeig I i IV), que reuneix les característiques essencials de les cubetes

de grans dimensions localitzades tan a sud de França com a al nord de la península Ibèrica. Es tracta, d’un gran fogar d’uns 10 metres de llarg per 2 d’ample i uns 30/25 cm de fondària màxima. El rebliment està format per una seqüència ben clara, on a la base es troben els productes de combustió, és a dir, els troncs de grans dimensions (troncs pertanyents a l’espècie vegetal del roure) sense estar plenament consumits, i per sobre de tres nivells de pedres rubefactades. La rubefacció afecta també al fons i a les parets de l’estructura. J. Fernández ha profunditzat en l’anàlisi del sondeig IV (estructura III), observant la natura del reompliment lític, que indiquen una fragmentació dels blocs de sorrenca amb les arestes vives a causa de la fragmentació i les coloracions dels blocs degut a l’alteració tèrmica. L’estudi li ha permès el reconeixement de l’impacte de les temperatures i la reutilització abundant dels elements de pedra. Les anàlisis indiquen que en el nivell més superior predominen les tonalitats grises i vermelloses, el nivell intermedi presenta tonalitats més vermelloses i fosques mentre que la base són tonalitats més grises. Agafant els referencials i la anàlisi efectuat sobre un total de 425 fragments de blocs de pedra, s’ha verificat que la temperatura general fou de 800 a 1000 °C. Aquestes temperatures més altes estan molt representades en el nivell inferior, mentre que al mig hi han les temperatures lleugerament més baixes i, en el superior, les temperatures segons els blocs serien més variables, tot i així, es conclou que les diferències no serien significatives. L’altre resultat positiu fruit de l’estudi de la fragmentació dels blocs originals i la seva distribució en l’espai, utilitzat per evidenciar la mobilitat dels elements petris en els processos de combustió. Els estudis de J. Fernández mostren el resultat positiu amb el remuntatge de quatre blocs i 5 més parcials, tots ells blocs de sorrenca, mostrant el moviment intern entre els

*Departament de Prehistòria de la Universitat Autònoma de Barcelona amb la col·laboració de J. Fernández.

blocs de pedra entre els nivells identificats. Aquest resultat, que no té paral·lels en la prehistòria recent de Catalunya, aporta unes dades significatives sobre el funcionament d'aquestes estructures i el seu ús. En efecte, sis blocs remunten entre els fragments del nivell superior i intermedi; un bloc original té elements dispersos en els tres nivells estratigràfics diferenciats. Per altre costat, els remuntatges entre fragments del mateix nivell de rebliment són encara més nombrosos. En el nivell superior són 5 els remuntatges positius efectuats, mentre que en el nivell intermedi i inferior són dos. En resum, les evidències empíriques posen de manifest la reutilització de les estructures per a varies coccions o l'existència de diferents moments de combustió de la mateixa estructura. Tot i així es podria considerar que el nombre de remuntatge no és alt si el comparem amb altres estudis efectuats, fet que podria ser coincident amb la proposta, a partir de les altres variables (dimensions, ubicació, etc...) de ser un tipus de fogars/forn, amb funcions específiques vinculades o relacionables amb activitats socials destacades.

En l'àmbit de la gestió i difusió dels resultats s'han presentat o està previst presentar-se resultats parcials a diversos congressos i jornades que es detallen a continuació.

Presentació de treballs a congressos

BREU, A.; GÓMEZ, A.; GONZÁLEZ, J.; MOLIST, M.; THOMSON, A.; HERON, C. 2016. "Lipids absorbed in Epicardial pottery reveal large-group meat consumption in the oldest known domestic structure in the Barcelona plain". ISBAN, 7, Palaeogenomics and Bio-Archaeology Research NeOxford 14-16 September.

GÓMEZ, A.; ARROYO, S.; BORDAS, A.; BREU, A.; GONZÁLEZ, J.; VELASCO, A.; MOLIST, A. (submitted). "La secuencia neolítica del "Llano de Barcelona": una visión diacrónica de las ocupaciones a nivel temporal y espacial". VI Congreso de Neolítico Peninsular. Granada 23-25 junio 2016.

GONZÁLEZ, J.; BREU, A.; GÓMEZ, A.; MOLIST, M. (submitted in press). "Dinámica de uso y amortización de la cabaña epicardial del yacimiento de Reina Amàlia 31-33 (Barcelona) a través

Figura 1
Estructura de combustió
d'època neolítica localitzada
a Reina Amàlia, 38-38 bis.
(Fotografia: J. González)

de modelos Bayesianos". In BARCELÓ, J. A.; BOGDANOVIC, I.; MORELL, B. Iber-Crono. Cronometrías para la historia de la Península Ibérica 17 to 19 October 2016. Online Proceedings for Scientific Conferences and Workshop, <http://ceur-ws.org/>

BIBLIOGRAFIA GENERADA PEL PROJECTE 2016-2017

BREU, A.; GOMEZ, A.; GONZÁLEZ, J.; HARZBECHER, K.; MOLIST, M.; THOMSON, A.; HERON, C. (en premsa). Lipids absorbed in Epicardial pottery reveal large-group meat consumption in the oldest known domestic structure on the Barcelona plain. In BARCELÓ, J. A.; BOGDANOVIC, I.; MORELL, B. (editors) *Ibrecrono, Cronometrías para la Historia y Arqueología de la Península Ibérica*. Actas del Congreso. Publicación online en <http://ceur-ws.org>.

GÓMEZ, A.; MOLIST, M. (ed.) 2016. *La prehistòria al Pla de Barcelona. Documents per a una nova síntesi*. Documents, 11. Museu d'Història de Barcelona. Institut de Cultura. Barcelona.

GÓMEZ, A.; MOLIST, M. 2016. "Caserna de Sant Pau del Camp (Barcelona): Noves dades per al Neolític antic cardial del nord-est Peninsular". *Cypsela*, 20. pp. 9-23.

GONZÁLEZ, J.; BREU, A.; GÓMEZ, A.; MOLIST, M. (en premsa). "Dinámica de uso y amortización del yacimiento de Reina Amàlia 31-33 (Barcelona) a través de modelos Bayesianos". A BARCELÓ, J. A.; BOGDANOVIC, I.; MORELL, B. (ed.) *Ibrecrono, Cronometrías para la Historia y Arqueología de la Península Ibérica*. Actas del Congreso. Publicación online en <http://ceur-ws.org>.

MOLIST, M.; GOMEZ, A.; BREU, A.; GONZALEZ, J.; BORDAS, A.; HARZBECHER, K.; FERNANDEZ, J. (en premsa). "Buried structures in Barcelona plain's Neolithic settlements: A general revision, morphological and morphometric analysis gaining a functional interpretation". *Quaternary International*.

MOLIST, M.; GÓMEZ BACH, A.; BORRELL, F.; RIOS, P.; BOSCH, J. 2016. "El Chassénense y los "Sepulcros de Fossa" de Cataluña: relaciones complejas entre culturas arqueológicas vecinas". A PERRIN, T.; CHAMBON, PH.; GIBAJA, J. F.; GOUDE, G. (dir.) *Le Chasséen, des Chasséens... Retour sur une culture nationale et ses parallèles: Sepulcres de fossa, Cortaillod, Lagozza. Colloque international de Paris 18-20 Novembre 2014*. Archives d'Écologie Préhistorique Toulouse 206. pp. 143-157. Isbn : 978-2-35842-020-4.

MOLIST, M.; GÓMEZ, A. 2016. "Els primers pagesos i el mar". *Butlletí del MUHBA*, 32 (16). Museu d'Història de Barcelona. Barcelona. pp. 11.